

УДК 271.2(477): 2-726.1(092):[321.64]

ПАТРІАРХ ВОЛОДИМИР (ВАСИЛЬ РОМАНЮК): В'ЯЗЕНЬ СОВІСТІ, БОРЕЦЬ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ

У статті досліджується тернистий шлях Василя Романюка від простого сільського хлопця з Прикарпаття до предстоятеля Української православної церкви Київського патріархату, розкривається суть безпідставних обвинувачень його та деяких інших людей з боку каральних органів влади у злочинах, яких насправді не було.

Ключові слова: релігія, церква, священик, каральні органи, в'язень совісті.

Останнім часом у науковій, публіцистичній літературі всебічно висвітлені і розвінчані катастрофічні наслідки сталінізму 30-х років ХХ століття. Значно скромнішими є напрацювання дослідників щодо трагічного повоєнного десятиліття. Правда про тисячі й тисячі безневинно постраждалих людей продовжує залишатися схованою за сімома замками. Тому кожна нова розкрита "біла пляма" служить торжеству справедливості, виносить свій гіркий присуд тоталітарній системі.

18 березня 1946 року начальник оперативно-чекістського відділення виправно-трудова колонії УНКВС у Полтавській області капітан Багно, розглянувши наявні матеріали, виявив, що Микола Титович Редчук, Юхим Павлович Рохманейко, Євген Борисович Матвеев, Григорій Якович Шостя, Василь Омелянович Романюк, Петро Григорович Мошенець, які відбували покарання за контрреволюційно-націоналістичну діяльність в Кустолівській сільськогосподарській виправно-трудова колонії № 17 (с/г ВТК), розташованій у Машівському районі Полтавської області, згуртувавшись на ґрунті антинародних поглядів, за вказівкою Редчука проводять активну ворожу діяльність у таборі. Засуджені ведуть контрреволюційно-націоналістичну пропаганду, вихваляють Організацію українських націоналістів і бандерівський рух, чинять наклепи на радянський

уряд та керівників партії, дискредитують радянські закони, саботують заходи влади і закликають до боротьби проти неї. Вони об'єднують навколо себе ув'язнених, прищеплюють їм "повстанські настрої", готуються до заколоту і збройної втечі з табору, аби злитися з "бандами" Української повстанської армії для продовження протидії радянській владі. Щоб замаскувати ворожі дії в таборі, учасники змови назвали свою групу "Український січовий стрілець".

На підставі Кримінально-процесуального кодексу УРСР капітан Бечко ухвалив порушити кримінальну справу стосовно зазначених осіб за ознаками злочину, передбаченого статтями 54-10 та 54-11 Кримінального кодексу УРСР. 20 березня 1946 року постанову затвердив начальник управління НКВС у Полтавській області підполковник Приходченко [2]*.

Що ж привело обвинувачених у застінки Кустолівської ВТК? Бодай коротко ознайомимося з біографіями названих осіб та звинуваченнями військових трибуналів на їх адресу. Вирок щодо всіх був однаковий – 10 років ув'язнення з конфіскацією особистого майна та позбавленням у правах на 5 років.

Микола Титович Редчук, 1884 р. н., виходець із Старого Збаража на Тернопільщині, закінчив педагогічний інститут. У вирокі трибуналу військ НКВС по Полтавській області від 18 листопада 1943 року зазначалося, що він, будучи бійцем Червоної Армії, під час відступу в 1941 році дезертирував. Проживаючи в Полтаві, добровільно пішов служити окупаційним властям, був перекладачем у торгівельній організації і майже 4 місяці – викладачем на курсах підготовки поліцаїв, де вихваляв фашистську армію, пропагував ворожий лад, паралельно обмовляючи радянську владу та Червону Армію. Надмірної активності, за даними слідства, не виявляв.

Петро Григорович Мошенець, 1908 р. н., житель с. Іркліїв Полтавської області, освіту

* Матеріали кримінальної справи цитуватимемо без посилання на аркуші. – В. П.

мав – кілька класів. У вироку трибуналу військ НКВС по Полтавській області від 3 січня 1944 року наголошується, що в серпні 1941 року, слідуючи на фронт, він потрапив в оточення й утік додому, де й пробував до вересня 1943 року. Під час відступу окупантів евакуювався з ними на правий берег Дніпра, дав згоду працювати на користь ворожої розвідки, неодноразово навідувався в навколишні ліси з метою виявлення партизанів. У листопаді 1943 року під час виконання ворожого завдання був затриманий органами НКВС.

Юхим Павлович Рохманейко, 1888 р. н., мешканець м. Гребінка Полтавської області, освіта – кілька класів. У вироку військового трибуналу зазначено, що під час тимчасової окупації Полтавщини він добровільно перейшов на службу до загарбників і став начальником залізничної станції Гребінка, де протягом двох років самовіддано працював на користь ворога, залучаючи до цього всіх робітників. 1943 року Ю. Рохманейко відібрав для виїзду на роботи до Німеччини 6 чоловік, із них 4 відправив. Крім того, він постійно знайомив підлеглих із фашистськими газетами, неславив радянську владу.

Григорій Якович Шостя, 1901 р. н., хлібороб із с. Мачухи Полтавського району, малограмотний. У вироку наголошувалося, що у вересні 1941 року, евакуюючись із колгоспною худобою, систематично займався антирадянською агітацією, закликав колгоспників повернутися в рідні домівки, вихваляв фашистську армію, її техніку.

Василь Омелянович Романюк також належав до “групи змовників”, і про нього розповімо докладніше. Народився 1925 року в с. Химчин на Прикарпатті, мав освіту 6 класів. У липні 1944 року був разом із сімома односельцями заарештований за участь в ОУН, упродовж двох місяців перебував під опікою слідчих НКВС. Як міг, оправдував себе і товаришів. Не знав дев’ятнадцятирічний хлопець, що доля заарештованих була вирішена наперед тлумачами без серця з числа “гуманістів радянського правосуддя”. 26 вересня трибунал військ НКВС по Станіславській області 2 чоловік засудив до смертної кари, інші отримали по 15–20 років каторжних робіт. Романюкові дісталось найбільше. Щоправда, військовий трибунал 4-го Українського фронту 28 жовтня 1944 року вніс протест, зазначивши, що їх дії заслуговують менш суворого покарання – усім відміряли по 10 років тюремного ув’язнення, конфіскували особисте майно та присікли в правах на 5 років.

Для молодого людини сувора ізоляція на два десятиліття здавалася цілою вічністю. Тому з якоюсь надією, внутрішньою заспокоєністю зустрів він скорочення терміну. Після оголошення вироку, з’ясування низки процедурних питань Василя Омеляновича відправили до Кустолівської ВТК № 17. Наслухавшись про “Тулагівський рай”, ув’язнений розцінив цей варіант як не найгірший, оскільки звична фізична праця в полі його не лякала.

Та на цьому поневіряння сім’ї Романків не закінчилися. Уже в таборі Василь дізнався, що у квітні 1945 року за рішенням особливої наради при НКВС СРСР його батьків Омеляна Семеновича та Ганну Якимівну разом із дітьми Дмитром, Володимиром і Танасієм – як родину члена ОУН–УПА – вивезли на спецпоселення в селище Харбатово Іркутської області.

Ще під час зупинки ешелону на станції Коломия чи то відстав від потяга, чи втік з-під конвою чотирнадцятирічний Танасій. Згодом його знайшли по-звірячому вбитим в одному з ближніх сіл. Близько 12 років родина перебувала на чужині. Там помер батько. Його могила загубилася серед тисяч могил вигнанців з України. Поступово втрачала сили мати. Пішли затаврованими в життя “вороги народу” Дмитро й Володимир.

У Кустолівській колонії Романюк уникав широких контактів із співкамерниками. “Усе частіше, – пишуть О. Бажан та Ю. Данилюк, – звертався подумки до Творця, молив Його принести на скривджену українську землю хоча б краплину справедливості, просив бути милосердним до тих, хто з чиеїсь злої волі став на згубний шлях ненависті. Загартовуючись духовно, Василь відчував у собі силу, здатну підняти з колін принижених, розрадити знедолених, зупинити і поставити на місце знахабнілих. Чи не за це останнє, йому довелося вже вкотре заплатити надто дорогою ціною?” [1, с. 2]. “Час розплати” настав, як уже зазначалося, 18 березня 1946 року.

Про те, що покарання було надуманим і непомірним, свідчать протоколи допитів, проведених капітаном Багном, іншими слідчими НКВС. На підтвердження сказаного наведемо низку фактів.

“Красномовно”, наприклад, засвідчив свій “злочин” перед радянською владою П. Мошенець, звинувачений у співпраці з ворожою розвідкою. У рідному колгоспі він із 1932 року був ковалем. 1941-го зарахований у маршову роту, з якою без обмундирування і зброї відступав у напрямку Харкова. Після

оточення всі бійці розійшлися по рідних домішках, і він знову взявся за ковальство. Та під час відступу фашистів 1943 року його запідозрили у зв'язках з партизанами, евакуювали на правий берег Дніпра, де примусили рубати дрова, носити воду, пасти худобу. Щойно з'явилася можливість – утік і повернувся в село, де його заарештувала вже радянська контррозвідка. Підставою для звинувачення стали дві довідки, написані німецькою мовою. За словами Мошенця, який не розумів німецької, це були дозволи пасти худобу й мешкати в селі. Контррозвідники переказали по-своєму, заявивши, що то вказівки вилучувати партизанів. Допити, ймовірно, велися за сумнозвісною методикою 30-х років, бо вже на четвертому з них чоловік “визнав” усе. Зокрема, що з метою збору інформації про розташування частин Червоної Армії переправився на лівий берег Дніпра, де його і ввіймали.

Подібні звинувачення висувалися й проти В. Романюка. Із матеріалів слідства дізнаємося, що в ОУН він вступив у середині 1943 року, регулярно сплачував членські внески, виконував обов'язки кур'єра й пропагандиста. Висловимо припущення, що в'язень на вимогу слідчого обмовляв себе, бо з тих-таки протоколів допитів дізнаємося: 1) 1941 року він начебто ухилився від мобілізації в Червону Армію (але ж відомо, що 16-річних юнаків до армії не брали); 2) в Кустолівську ВТК потрапив свідомим борцем проти радянської влади.

Не слід забувати, що згідно з наявними документами, основні сили ОУН, прихильників С. Бандери, були зосереджені у Волинській, Львівській, Рівненській областях. Серед опублікованих на сьогодні матеріалів не знаходимо жодного про боротьбу оунівців проти радянської влади в Станіславській області на момент арешту Романюка. Населення західних областей, щоправда, зазнавши утисків сталінської системи протягом 1939–1941 років та вірячи в можливість проголошення самостійної України, здебільшого не підтримувало радянських партизанів, які, до того ж, нерідко грабували цивільних людей.

Водночас радянські спецслужби інформували вище керівництво країни, що і в націоналістичній пресі, і в усній пропаганді постійно порушується питання про подолання розбіжностей між націоналістичними угрупованнями й – незалежно від політичних платформ – об'єднання для спільної боротьби як проти фашистських, так і проти радянських окупантів як єдину незалежну Україну.

Тож не дивно, що 31 березня 1944 року з'явилася розпорядження наркома внутрішніх справ СРСР Л. Берії про виселення членів сімей оунівців та активних повстанців у віддалені райони СРСР, а 5 квітня того ж року під грифом “Цілком таємно” затвердили відповідну інструкцію про порядок виселення. Самих учасників ОУН чекало серйозне покарання. Тому В. Романюка засудили, а його родину вислали в Іркутську область тільки за приналежність до організації унівців. Тоді військові трибунали не вдавалися до встановлення конкретної вини заарештованого, і тут абсолютним аргументом є зняття судимості з В. О. Романюка.

Якщо Г. Шостя, нагадаємо, ув'язнили за те, що під час евакуації колгоспної худоби він начебто займався антирадянською агітацією та вихваляв фашистську армію, то на допитах 1946 року з'ясувалося, що бідняк колись брав участь у розкуркулюванні односельців, був одним із організаторів колгоспу і навіть очолював його протягом кількох років. 1938 року став кандидатом у члени партії, у цьому статусі перебував до арешту. Проте причини арешту й подальшого ув'язнення цікавили органи лише настільки, аби довести справедливість і закономірність чергового звинувачення. О. Бажан та Ю. Данилюк слушно зауважують, що “полтавським чекістам не давала спокою та злива нагород, якими відзначали за боротьбу з українськими націоналістами їхніх колег із західних областей України, от і вирішили довести, що і вони не ликом шиті. Нехай і невеличка націоналістична організація, але своя...” [1, с. 2.]

Читати протоколи допитів членів “націоналістичної організації” сумно, як мінімум, з двох причин. По-перше, вражає їх одноманітність. Ще більше пригнічує, по-друге, атмосфера, що панувала у ВТК. Люди, часто безневинно ув'язнені на тривалий термін, морально зломлені, виснажені тяжкою працею, постійним недоїданням, нашіптували один на одного, зводили наклепи, сподіваючись вигороди для себе. Але марно, їх це не рятувало.

Утім звернемося до змісту самих допитів. Імовірно, сценарій був написаний наперед, бо до організації “Український січовий стрілець” похапцем підібрали кількох полтавців, мало знайомих між собою, а оскільки більшість із них навіть не чула про січових стрільців, то на чолі групи поставили 50-річного педагога, вихідця із Західної України М. Редчука.

Допити тривали часто вночі, а після них з раннього ранку – нелегка праця, від якої не

звільняли. М. Редчука “зламали” на третьому “побаченні”. На запитання слідчого про створену ним контрреволюційну націоналістичну організацію в Кустолівській ВТК, він заявив, що був ідейним українським самостійником, а ув’язнення на 10 років ще більше озлобило його проти радянської влади. Потрапивши в Кустолово, став приглядатися до ув’язнених і виявляти серед них невдоволених. Після того, як у травні або червні 1945 року сюди прибули вихідці із Західної України, він познайомився з Іваном Федоруком і Василем Романюком, котрі розповіли, що власті поспіль заарештовують українців і висилають, радянську владу населення ненавидить, і там є ідейні борці за самостійну Україну. Це бандерівці, котрі зі зброєю в руках воюють за визволення. Після цього в Редчука ще більше зміцніла віра у правоту його мети, і він вирішив створити групу, щоб утекти з табору, з’єднатися з бандерівцями і продовжити боротьбу з владою. Для цього вдалося залучити групу людей, яких довго не треба було переконувати, оскільки ті люто ненавиділи соціалістичний устрій. З метою конспірації встановили пароль “УСС”. Усього залучили 8 чоловік.

Бачимо, що слідчому вдалося домогтися свідчень, які часто траплялися в протоколах допитів періоду репресій 1937–1938 років: Редчук начебто давав завдання залученим в організацію “УСС” підбирати надійних людей, але чи виконали вони вказівку, йому невідомо. За свідченням цього “ватага”, першу спробу втечі організація призначила на червень–липень 1945 року, тобто відразу ж після прибуття в колонію вихідців із Західної України. Проте план не реалізували, бо сподівалися на амністію на честь річниці Жовтневої революції. Вдруге група намагалася втекти в лютому 1946 року, але знову втечу відклали, очікуючи отримати амністію у зв’язку з майбутніми виборами у Верховну Раду СРСР. Востаннє, у п’яте, Редчука допитували 3 червня 1946 року.

На третьому допиті зізнався в приналежності до контрреволюційної націоналістичної організації П. Мошенець, начебто завербований Редчуком під час бесід на антирадянські теми. На зібраннях групи останній неодноразово зазначав, що “УСС” має бути не бандитським угрупованням, а політичною повстанською організацією, оскільки в її діяльності чільне місце посідатиме критика каральної та виправної політики радянського уряду, зокрема, заява про те, що в тюрмах і таборах уряд знищує український народ.

Аргументи слідства були досить хисткими, справа буквально розвалювалася на очах. Щоб логічно зв’язати надуману версію, слідчим доводилося по кілька разів повертатися до одних і тих самих запитань, вибиваючи все нові й нові свідчення, постійно з’ясовувати коло знайомих кожного з арештованих тощо.

Типовими тут є допити В. Романюка. На другому з них – 13 квітня 1946 року – на запитання слідчого про зміст розмов на таємних зборищах групи він заявив, що висловлював невдоволення каральною політикою уряду в Західній Україні, де заарештовують і висилають на північ багатьох безневинних людей, серед яких і його родина; свідчив, що на зборах висловлювали лише невдоволення внутрішньою і зовнішньою політикою уряду, проте ніяких додаткових завдань боротьби з владою ніхто не ставив.

Але вже 16 квітня з’явилося нове зізнання, згідно з яким В. Романюк усвідомив недоречність власної упертості й заявляє, що був вороже настроєним до влади. Потрапивши в Кустолівську ВТК, познайомився з М. Редчуком, а спільність антирадянських поглядів їх зблизила. У серпні 1945 року останній завербував його в контрреволюційну організацію українських націоналістів.

Згідно з вказівками керівника, твердив В. Романюк, перед організацією стояло два завдання: будь-якими шляхами вирватися на волю, щоб продовжити збройну боротьбу з радянською владою; перебуваючи в ув’язненні, прищеплювати співкамерникам націоналістичні почуття прагнення до створення самостійної України і взагалі викликати ненависть до радянського уряду, витлумачуючи в антирадянському дусі його каральну та виправну політику.

Ще об’ємніше засвідчив В. Романюк про свою участь в націоналістичній організації на допиті 24 квітня: “Запитання: Зборища, які мали місце в Кустолівській ВТК, мали антирадянський характер, і ви організовано вели контрреволюційну роботу? Відповідь: Абсолютно вірно. Я спочатку спробував ці зборища звести до випадкових зібрань антирадянськи настроєних осіб, а насправді переконався, що слідство знає про всю організовану ворожу діяльність мою і моїх спільників – Редчука, Рохманейка, Матвеєва, Шості, Мошенця і Федорука, тому вирішив розповісти правдиво і щиро про діяльність в таборі...”

Наша контрреволюційна організація, створена Редчуком, ставила за мету продовження боротьби проти радянської влади в таборі і на

волі шляхом дискредитації законів і заходів радянського уряду, вихвалення бандерівського руху в Західній Україні і всіма засобами з'єднатися з бандами Української повстанської армії для продовження боротьби проти радянської влади за "самостійну" Україну, попередньо організувавши збройну втечу з табору, а якщо не вдасться цей варіант, то в інший спосіб організувати втечу з колонії...

Переважно ми вели пропаганду серед ув'язнених, прищеплювали націоналістичні ідеї і ненависть до існуючого ладу в СРСР, обговорювали в антирадянському дусі ті або інші питання політики партії та уряду".

Принагідно зауважимо, що про міфічність повстанської організації свідчать деякі з протоколів допитів. Звинувачувані часто не знали навіть імен одне одного. І це при тому, що вони протягом півроку сходилися на збори, готуючи збройний напад на охорону, втечу з табору. А Романюк навіть не чув нічого про пароль "УСС".

У червні 1946 року відбулося закрите засідання спеціального табірної суду виправно-трудових таборів і колоній МВС УРСР. 18 червня був оголошений вирок: М. Редчука – розстріляти, П. Мошенця, В. Романюка, Є. Матвеева, Ю. Рохманейка позбавити волі з відбуванням покарання у віддалених місцевостях СРСР та позбавити прав терміном на 5 років із конфіскацією особистого майна. Г. Шостю "просто" позбавити волі на 10 років, конфіскувати майно та позбавити прав на 5 років.

Уже після смерті кривавого диктатора Є. Матвеев 24 грудня 1954 року, відбуваючи покарання, подав скаргу на ім'я заступника Генерального прокурора СРСР, у якій зазначав, що 1946 року проти нього на підставі фальшивих свідчень І. Легейди та І. Морозова сфабрикували кримінальну справу. "Справа, – писав він з далекої Півночі, – штучно створена з кар'єристською метою, і я є невинною жертвою судово-слідчого свавілля того часу.

Обидва свідки у справі – Легейда і Морозов – штатні секретні співробітники оперуповноваженого табору (капітана Багна – В. П.); про це знали всі в'язні колонії. Вони самі відбували покарання... і працювали в оперативному відділі через страх та бажання уникнути тяжкої праці. Перебуваючи в прямій залежності від нього, вони були змушені оббріхувати, не рахуючись з істиною, і тому їхні свідчення не можна вважати істинними...

На підставі моєї фактичної невинності прошу опротестувати несправедливий вирок табірної суду".

Перевіряючи скаргу, прокуратура Полтавської області залишила в силі вирок суду. Вдруге Є. Матвеев скаржився Генеральному прокуророві 5 грудня 1955 року. Допитували ще живих свідків, яких доля розкидала в різні краї. Так, В. Романюк, який звільнився в серпні 1953 року, заявив 27 липня 1956 року: "У Кустолівській колонії ніякої контрреволюційної націоналістичної організації не існувало, її вигадав слідчий капітан Багно. На допитах мене не били. Єдине, чого не можна змовчати, – це хронічні часті допити, котрі надто виснажували... Допити тривали годину, а то і більше. Іноді вночі викликали кілька разів. Ще раз повторюю, що ніякої організації не було, і нас об'єднали в одну справу тому, що кожен з учасників щось десь казав, з цього роздули цілу організацію. До початку слідства я знав тільки Редчука, а решту взнав тільки під час допитів".

Проте цих свідчень виявилось замало для перегляду справи, і прокуратура Полтавської області знову залишила скаргу без направлення в суд для перегляду вироку. Втретє Є. Матвеев просив переглянути справу в лютому 1957 року, так само безуспішно.

Невблаганний час, нестерпні умови перебування в таборах скоротили життя деяким "контрреволюціонерам". Залишилися живими Є. Матвеев та В. Романюк, хоч і з тавром соціально небезпечних людей. Тому пекла образа за несправедливе покарання й не вмирало бажання добитися істини. 1958 року В. Романюк звертається в органи влади, домагаючись реабілітації за участь в оунівському русі 1943–1944 років. На підставі нового розслідування Військова Колегія Верховного Суду СРСР 13 лютого 1958 року справу припинила через відсутність складу злочину, що давало змогу В. Романюкові стати священиком, до чого давно вже прагла його душа. Проте залишалася Кустолівська судимість.

1972 року, відбуваючи нове покарання у Владимирській в'язниці (Росія), про що мова йтиме далі, він звертається в прокуратуру Полтавської області з проханням переглянути справу 1946 року. Спроба завершилася невдачею. Цьому, ймовірно, "посприяли" черговий термін ув'язнення В. Романюка, характеристика, надіслана з Володимирської установи ОД-І, в якій, зокрема, зазначалося, що до суспільно корисної праці не залучається. Із перших днів перебування у в'язниці постійно пише скарги в різні інстанції, у них паплюжить радянську дійсність. Вину за попередні злочини не визнає, виконує релігійні

обряди. Вороже настроєний до радянської влади. Виношує плани і використовує всілякі можливості для покриття своїх поглядів та переконань.

Напевно, на початку 70-х років, коли розпочалася нова хвиля переслідувань прихильників національної ідеї, культури, освіти, інакше не могло й бути. Ще одну перевірку здійснили вже в перебудованому 1989 році. Але знову безрезультатно. Лише 7 грудня 1993 року всіх учасників “Кустолівської справи” на підставі Закону УРСР “Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні” від 17 квітня 1991 року повністю реабілітували, повернувши таким чином майже через півстоліття людям їх чесне ім’я. Нехай і надто пізно, але істина взяла гору.

Ми намагалися уникати оцінок тих чи тих учинків фігурантів, названих у статті. Звичайно, найлегше осудити нашіптування один на одного, поведінку капітана Багна та інших представників каральних органів. Але, щоб мати моральне право це зробити, треба було самому пережити атмосферу 30–40-х років. Тому і завдання автор ставив інше, а саме: досліджуючи життєвий шлях першоієрарха УПЦ КП Володимира (Василя Романюка), аналізом жахливих подій піввікової давності нагадати сучасникам, що будь-який відступ від засад демократії може призвести до реставрації сталінщини, до неосталінщини, згубні наслідки дії якої важко передбачити.

Після сказаного можна було б ставити крапку. Але в карній справі № 18402-С є ще одна сторінка, яка логічно вписується в трагічну долю В. Романюка, котрого втретє засудили вже на початку 70-х років. 12 червня 1972 року судова колегія в кримінальних справах Івано-Франківського обласного суду розглядала на закритому засіданні справу про обвинувачення В. Романюка, який на момент арешту працював священником православної церкви в одному з сіл Прикарпаття. Цьому ув’язненню передувало наступне. В. Романюк відбував покарання за Кустолівською справою в Магаданській області. Після звільнення 1953 року п’ять наступних літ мешкав у Магадані, де працював кіномеханіком. Там одружився з Марією Антонюк із Рівного, яку також ув’язнили на 10 років за співробітництво із рівненською організацією ОУН. На Півночі народився єдиний син Тарас.

1958 року сім’я повертається на Прикарпаття, де глава сім’ї, закінчивши Богословські курси, стає дияконом, а згодом навчається в

Московській духовній семінарії. Із 1964 року він – священник у рідному селі.

О. Бажан та Ю. Данилюк зазначають, що новий священник помітно вирізнявся своєю ерудицією, внутрішньою культурою, глибоким знанням народних традицій. Не обійшли увагою отця Василя і місцеві владні структури, органи КДБ, для яких він залишився “добре замаскованим націоналістом”. Перші інциденти виникають наприкінці 60-х років, після призначення В. Романюка священником в с. Космач Косівського району. За їх словами, місцевий “актив” узявся відразу за виховання новопризначеного священника, намагаючись переконати в недоцільності відвідування церкви його сином Тарасом. Важко передати, який переполох викликало в місцевого керівництва звернення отця Василя до селян, у якому він закликав гуцулів не відрікатися від своїх традицій, не відходити від глибоких за змістом та яскравих за формою обрядів, пропагував ходити в національному одязі, збирати та записувати перлини народної творчості. Він особисто показував приклад шанобливого ставлення до рідної історії та культури [1, с. 3–4].

Незабаром про все це стало відомо за межами краю. Зі священником знайомляться письменник Борис Антоненко-Давидович, поет Михайло Осадчий, журналіст В’ячеслав Чорновіл, історик Валентин Мороз, інші відомі захисники народних традицій, рідної історії. Знайомство переросло в постійні контакти, які органами держбезпеки характеризувалися як антирадянські вияви.

Священника-патріота намагалися поставити на місце, напоумити, врешті-решт залякати. На початку 1970 року розпустили церковну громаду с. Космач, а його самого позбавили права богослужінь. Однак і це не зламало непокірного правдолюбця і, як бачимо, привело до ув’язнення 1972 року.

Для увиразнення сказаного процитуємо й офіційну сторону, маючи на увазі зміст вироку Івано-Франківського обласного суду. У ньому зазначається, що, звільнившись 1953 року з місць ув’язнення, на шлях виправлення не став, згодом знову зайнявся антирадянською діяльністю, спрямованою на підірив та ослаблення радянської влади. З цією метою В. Романюк протягом 1963–1972 років поширював наклепницькі вигадки, що паплюжать радянський державний і суспільний лад, виготовляв, зберігав та розповсюджував з тією ж метою літературу наклепницького змісту.

Так, проживаючи протягом 1961–1963 років у селищі Курган Балаклійського району Харківської області, В. Романюк система-

тично прослуховував передачі закордонних радіостанцій “Голос Америки”, “Свобода” та інших, а серед свого оточення поширював наклепницькі вигадки, що паплюжать країну, стверджуючи, що держава не дбає про поліпшення умов життя радянських людей, які голодують і працюють тільки за шматок хліба. Учасників бандерівських банд називав героями, справжніми борцями “за самостійну Україну”, твердив, що правдиву інформацію про радянську дійсність можна почути лише з передач вище зазначених закордонних радіостанцій.

22 січня 1963 року В. Романюк написав і передав на адресу зарубіжної радіостанції в Лондон лист, у якому зводив наклеп на радянський суспільний устрій, національну політику держави, наголошуючи, що Україна начебто поневолена, а Радянський Союз є “найжорстокішою колонією і імперією”, де відсутні найелементарні свободи, твердив, що внаслідок “колонізаторської політики” “московських імперіалістів” вперто триває русифікація України, де з кожним роком зменшується кількість шкіл з українською мовою навчання. 7 лютого В. Романюк удруге написав листа наклепницького змісту на адресу радіостанції в Швейцарії. В обох листах він висловлював слова щирої вдячності за їх правдиву інформацію.

Переїхавши в Прикарпаття, наголошується в кримінальній справі, В. Романюк продовжував свою антирадянську діяльність. 1970 року він встановив тісний контакт із вдруге засудженим за ворожу пропаганду В. Морозом. Протягом 1967–1972 років з метою підризу та ослаблення радянської влади написав і зберігав деякі документи та вірші, які за своїм змістом є наклепницькими щодо існуючого ладу. В них В. Романюк стверджує, що в Україні властями знищуються національні традиції та культура, що українська поезія вироджується, стає “космічним попелом”, що серед радянських людей панує страх перед репресіями з боку державних органів, “страх рабський, ганебний, котрий принижує усяку людську гідність”.

У листопаді 1970 року В. Романюк підготував “Заяву” до Верховного суду УРСР у справі ув’язненого В. Мороза, в якій стверджує, що в країні “зростає жорстокість і новітній тоталітаризм, втрачаються традиції і глибшає душевна спустошеність”, топчеться людяність. Через невстановлених осіб документ був переданий за кордон, де використаний з метою антирадянської агітації і пропаганди

радіостанцією “Свобода” 1971 року та пресою українських буржуазних націоналістів.

Зазначене і лягло в основу висунутого звинувачення. Проте в судовому засіданні В. Романюк себе винним не визнав, хоч і пояснив, що, проживаючи на Харківщині, прослуховував передачі зарубіжних радіостанцій, але антирадянською агітацією не займався. З деякими особами вів дискусії на різні теми, висловлювався, що рівень життя в СРСР ще нижчий, ніж у розвинутих країнах Заходу. У розмовах бандерівський рух не вихваляв, а тільки говорив, що він був породжений безпідставними репресіями з боку властей щодо населення західноукраїнських земель після вересня 1939 року. Ніяких листів у зарубіжні радіостанції не направляв, і вони, ймовірно, сфабриковані. Заяву на захист В. Мороза написав лише на адресу Верховного суду УРСР і нікому копії не передавав. Вилучені власноручні нотатки та вірші були лише чернеткою і готувалися для публікації в одному з радянських журналів. Погодьмося, що слідство висувало звинувачення, побудоване, м’яко кажучи, на піску, і В. Романюк легко його спростовував. Як завжди в ті часи, суд використав пряме оббріхування з боку лжесвідків, які жили з ним у селищі Курган. Криміналістична експертиза “підтвердила” факт написання листів “наклепницького змісту” на адресу закордонних радіостанцій. Знайшлися “аргументи” і на користь інших звинувачень. “Аналізуючи зміст всіх зазначених вище виготовлених В. Романюком документів та поширюваних ним в усній формі наклепницьких вигадок, – наголошується у вироку Івано-Франківського обласного суду, – що паплюжать радянський і суспільний лад, в їх сукупності, враховуючи факти надсилання підсудним своїх листів та “Заяви” антирадянського, наклепницького змісту в націоналістичні центри за кордон, де його заява на ім’я Верховного суду УРСР у справі Мороза використовується з метою антирадянської агітації, беручи до уваги показання свідків <...> стосовно поведінки засудженого в с. Космач і зокрема, що, працюючи тут священиком, Романюк привласнював собі функції церковної ради, заважав органам влади в проведенні в селі накреслених заходів, та дані з характеристики підсудного як священика про те, що ним допускалися в церкві проповіді нецерковного змісту, і інші дані щодо його поведінки, судова колегія вважає, що Романюк виготовляв, поширював в усній формі вигадки такого ж змісту з метою підризу і ослаблення радян-

ської влади, тобто займався антирадянською пропагандою і агітацією.

Злочинні дії Романюка В. О. за ст. 62 ч.2 КК УРСР кваліфіковані правильно, оскільки раніше він був засуджений за особливо небезпечний державний злочин. <...> При обранні покарання Романюку В. О. судова колегія враховує суспільну небезпеку скоєного ним злочину, одночасно враховує його позитивну характеристику та сімейний стан підсудного, який має на утриманні неповнолітнього сина і дружину”.

Ось за такими надуманими звинуваченнями “найгуманніший” та “найсправедливіший” радянський суд виніс вирок – 7 років позбавлення волі, з засланням строком на 3 роки. В. Романюк перші два роки мав відбувати у в’язниці, а решту терміну – в колонії особливого режиму. Що звинувачення були надуманими, свідчить, наприклад, витяг із зошита, тексти якого кваліфікували як наклепницькі. Це, власне, щоденник, роздуми про шляхи розвитку Української держави, національної культури, глибоке занепокоєння зневагою до народних традицій. “Тут виникає питання, – читаємо в одному з них, – що було тією руйнівною силою, тим живим джерелом, з якого нація черпала свої сили через довгі століття, щоб зберегти своє національне обличчя? І тут напрошується відповідь: джерелом тим є національні традиції, без котрих ні одна нація не зможе зберегти себе в умовах постійної окупації. <...> Наші національні традиції тісно пов’язані з Християнською релігією, бо більша частина виникла тоді, коли ми формувалися як нація, як окрема етнічна одиниця. В сучасну пору, коли ведеться боротьба проти релігії, – порушуються національні традиції і національна культура, отруюється криниця з живою водою...”

Проте в цих правильних по суті думках влада вбачила крамолу. Як наслідок, поневіряння безневинної людини у Владимирській в’язниці, заслання до Якутії. Тут отець Василь ще раз переконався в необхідності розгортання широкої та багатопланової діяльності, спрямованої на дотримання прав і свобод громадян, проголошених у “Загальній декларації прав людини”, “Заключному акті Гельсінських угод”, інших міжнародних документах, ратифікованих і в Радянському Союзі. Тому не випадково наприкінці 1977 року разом із відомим правозахисником Олексієм Тихим вони підготували лист, в якому, зокрема, зазначалося: “...Ситуація, яка склалася в Україні, зобов’язує всіх українських патріо-

тів як на Батьківщині, так і за її межами, взяти на себе прагнення і зобов’язання, які дають нам звання борців за громадянські права. Ми демократи, нам осоружні і неприйнятні всі форми тиранії, диктатур, зневажання прав будь-яких націй і народів та нехтування прав людини. Нам близькі і зрозумілі прагнення всіх народів до незалежності та сприяння демократичних країн ООН таким прагненням...” [1, с. 5].

Лист обох в’язнів совісті поширювався через самвидав. Небайдужі до своєї долі люди знаходили в ньому конкретну програму боротьби за громадянські свободи і права, найбільш можливі й прийнятні шляхи її реалізації.

У зв’язку з цим стає зрозумілою позиція В. Романюка, коли 1979 року він виступив одним з ініціаторів створення осередку сприяння виконання Гельсінських угод в селищі Соsnівка Мордовської АРСР, увійшов до складу Української Гельсінської групи. Влітку цього ж року 18 українських політв’язнів, серед яких був і В. Романюк, підписали “Звернення українського національно-визвольного руху”, в якому пропонували включити українське питання в порядок денний наступної сесії Генеральної Асамблеї ООН та вжити заходів для прискорення звільнення України від тоталітарного режиму.

Зрозуміло, що подібна активність ув’язненого В. Романюка не залишилась непоміченою правоохоронними органами. Безконтрольна репресивна машина лише шукала слушної нагоди для нових атак. Важко було б щось сказати про майбутнє отця Василя, якби на його захист не стала світова громадська думка, зокрема й відомі церковні діячі. Рішуче і послідовно вимагав звільнення В. Романюка предстоятель Української автокефальної православної церкви в діаспорі митрополит Мстислав (Скрипник), небіж Симона Петлюри. Свій голос на захист несправедливо скривдженого священника подав першоієрарх Руської православної церкви за кордоном митрополит Віталій. Обидва зуміли зацікавити долею політв’язня Вселенського патріарха Димитрія, багатьох ієрархів зарубіжних християнських церков, лідерів кількох політичних партій, громадських організацій. Завдяки такому потужному тиску радянські власті змушені були звільнити отця Василя та дозволити йому виконувати пастирські обов’язки.

Ще в таборі В. Романюк заявив про свою вірність УАПЦ, що виникла 1921 року і була знищена більшовиками в 1930-му. Наприкін-

ці 80-х років почалося її відродження. Приймавши чернецтво під ім'ям Володимир, він доклав чимало зусиль для зміцнення позиції відроджуваної церкви. Із часом посів високе становище в ієрархії УАПЦ, став палким агітатором за її об'єднання з Українською православною церквою, прекрасно усвідомлюючи, що молода незалежна держава може отримувати живильну силу з духовних джерел єдиної УПЦ.

Таке об'єднання сталося на Всеукраїнському православному соборі, в якому взяла участь УАПЦ та частина УПЦ. Форум відбувся 25 червня 1992 року і проголосив утворення УПЦ Київського патріархату. Першим її предстоятелем заочно обрали митрополита Мстислава, якому уряд тоді не дозволив в'їзду в Україну. Наступного року святійший відійшов у вічність. Головою церкви обрали Володимира. Роз'яснюючи свою позицію, першоієрарх УПЦ КП писав: "Наша Церква завше обстоювала єдність українського православ'я, необхідність об'єднання всіх православних християн у лоні єдиної незалежної Церкви – наступниці Церкви св. Володимира та Петра Могили. Нас об'єднує єдиний обряд, єдина церковна традиція, служіння одному і тому ж українському народові" [1, с. 6]. У цих рядках, безперечно, є визначення тієї високої мети, до якої сільський хлопець із бідної прикарпатської родини йшов усе життя, ішов тернистими дорогами боротьби за вільну незалежну Українську державу, паростки якої зміг побачити незадовго до раптової смерті 14 липня 1995 року, на 70-му році життя.

Звичайно, нині неможливо спрогнозувати шлях розвитку УПЦ КП, коли б патріарх Володимир залишався її першоієрархом. Очевидно, головним завданням стала б кропітка праця щодо визнання її канонічності Вселенським православ'ям, яке не досягнуте ще сьогодні. Це досить тривалий процес. Не менш важливим було б залагодження міжправославного конфлікту, зміцнення матеріальної бази церкви, підготовка власних священнослужителів, видання богослужбової літератури українською мовою тощо. Усього

цього першоієрарх реалізувати не встиг. Проте його велич як в'язня совісті, стійкого борця за волю і свободу, духовне розкріпачення українського народу не применшується. І про це варто нагадати напередодні 85-річчя від дня його народження.

Література

1. Бажан О. Терновий вінок патріарха Володимира / О. Бажан, Ю. Данилюк // Полтавські єпархіальні відомості. – 1995–1996. – Ч. 3. – 40 с.
2. Архів Управління Служби безпеки України. Матеріали кримінальної справи № 18402-С. – 442 с.

Volodymyr Pashchenko
Patriarch Volodymyr (Vasyl Romaniuk):
a prisoner of conscience, a fighter for
independence of Ukraine

This article reveals a thorny path of Vasyl Romaniuk from the time when he was a plain village boy from Prykarpattia (the Carpathian region) to the priest of Ukrainian Orthodox Church.

The essence of the groundless accusations to his and the other people's address from the side of punitive body of the ruling power of the crimes which never happened is considered in the article.

Key words: religion, church, priest, punitive body, prisoner of conscience.

Владимир Пащенко
Патриарх Владимир (Василий Романюк):
узник совести, борец за независимость Украины

В статье анализируется тернистый путь Василия Романюка от простого крестьянского парня из Прикарпатья до предстоятеля Украинской православной церкви Киевского патриархата, раскрывается сущность беспочвенных обвинений его и некоторых других людей со стороны карательных органов власти в преступлениях, которых не существовало в действительности.

Ключевые слова: религия, церковь, священник, карательные органы, узник совести.

Надійшла до редакції 10.11.2009 р.

